

لَوغور خالق داس تاللی

نہ مرگور لوغلی

شہنشاہ خالق نہ شریاتی

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

ئەمىرگۈل ئوغلى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间史诗. 1/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2006. 2(2007. 3重印)
(维吾尔民间文学大典)
ISBN 978 - 7 - 228 - 09845-3

I. 维... II. 维... III. 维吾尔族 - 史诗 - 作品集
- 中国 - 维吾尔语 (中国少数民族语言)
IV. I222.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第010501号

策 划: 阿布都热合满·艾白
艾合买提·伊明

责任编辑: 艾合买提·伊明
责任校对: 阿布勒孜·阿巴斯 等

维吾尔民间史诗 — 1 (维吾尔文) 《维吾尔民间文学大典》编委会 编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐解放南路 348 号 邮编: 830001)
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
880×1230 毫米 32 开本 11.375 印张 2 插页
2006 年 2 月第 1 版 2007 年 3 月第 2 次印刷
印数: 4,001-6,000

ISBN 978-7-228-09845-3 定价: 17.00 元

ئابدۇراخمان ئەبەي

ئەخمەت ئىمىن

پىلانلىغۇچىلار:

ئەخمەت ئىمىن

ئابلىز ئابباس قاتارلىقلار

مەسئۇل مۇھەررىرى:

مەسئۇل كوررېكتورى:

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

ئەمىرگۆر ئوغلى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى

نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348-نۆ)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 32/1

باسما تاۋىقى: 11.375 قىستۇرما ۋارىقى: 2

2006 - يىلى 2 - ئاي 1 - نەشرى

2007 - يىلى 3 - ئاي 2 - بېسىلىشى

تىراژى: 4,001-6,000

ISBN 978-7-228-09845-3

باھاسى: 17.00 يۈەن

مۇندەججە

ئوغۇز نامە.....1

بىكەچ ئارسلان تېكىن.....25

ئەمىر گۆر ئوغلى.....50

چىن تۆمۈر باتۇر.....313

شەكەرستان.....337

ئوغۇزنامە

① (1)

1. ②. ئاشۇنداق بولسۇن، دېيىشتى. ئۇنىڭ تۇرقى مانا مۇنداق: (بۇقىنىڭ رەسمى سىزىلغان)
2. شۇنىڭدىن كېيىن شادلىققا مۇيەسسەر بولدى.
3. بىر كۈنى ئايخاننىڭ كۆزى يورۇدى،
4. ئۇ بىر ئوغۇل تۇغدى.
5. بۇ ئوغۇلنىڭ يۈز - چىرايى كۆك ئىدى،
6. ئاغزى چوغدەك قىزىل، كۆزلىرى ھال، چاچلىرى قاشلىرى
7. قارا ئىدى. ئۇ ھۆر - پەرىلەردىنمۇ
8. چىرايلىقراق ئىدى. بۇ ئوغۇل
9. ئانىسىنىڭ ئوغۇزىنى بىر قېتىم ئېمىپلا، ئىككىنچىلەپ

(2)

10. ئانىسىنى ئەمىدى. خام گۆش، ئاش، مەي سورىدى،

① تىرىناق ئىچىگە ئېلىنغان (1)، (2)، (3) ... رەقەملىرى «ئوغۇزنامە» نىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكى بەت سانىنى كۆرسىتىدۇ.

② ھەربىر قۇرنىڭ بېشىغا قويۇلغان 1، 2، 3 ... رەقەملىرى «ئوغۇزنامە» نىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكى قۇر سانىنى كۆرسىتىدۇ.

11. تىلى چىقىشقا باشلىدى. قىرىق كۈندىن كېيىن
12. چوڭ بولدى، ماڭدى، ئوينىدى. ئۇنىڭ پۇتى بۇقا پۈتىدەك،
13. بېلى بۆرە بېلىدەك، مۇرىسى قارا بۇلغۇن مۇرىسىدەك، كۆكىسى
14. ئېيىق كۆكسىدەك ئىدى. پۈتۈن بەدىنىنى قويۇق تۈك باسقانىدى.
15. ئۇ يىلقلارغا قارايتتى،
16. ئاتلارنى مىنەتتى، ئوۋ ئوۋلايتتى.
17. كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،

(3)

18. ئۇ، يىگىت بولدى. بۇ چاغدا، بۇ
19. يەردە، بىر چوڭ ئورمان بار ئىدى.
20. ئۇنىڭدا كۆپ دەريا - ئېقىنلار بار ئىدى.
21. بۇ يەردە ياۋايى ھايۋانلار كۆپ ئىدى، قۇشلار ئۈچۈ - شۈپ يۈرەتتى.
22. بۇ ئورمان ئىچىدە چوڭ بىر قىئات بار ئىدى،
23. ئۇ مال - چارۋا ۋە خەلقنىڭ جېنىغا زامىن بولغان
24. ئىنتايىن ۋەھشىي بىر ھايۋان ئىدى، ئۇ ئەل - جا - مائەتكە زور
25. جەبىر - جاپا كەلتۈرگەنىدى. ئوغۇز خاقان بىر
26. باتۇر ئادەم ئىدى. ئۇ بۇ قىياتنى ئوۋلىماقچى بولدى.
27. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئوۋغا چىقتى،

(4)

28. نەيزە ئېلىپ، ئوق، يا ئېلىپ، يەنە قىلىچ ئېلىپ،

قالقان ئېلىپ

29. ئاتلاندى، بىر بۇغا ئوۋلىدى. ئۇ بۇ بۇغنى
30. تالنىڭ چىۋىقى بىلەن دەرەخقە باغلاپ قويۇپ كەتتى،
31. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا كەلگىنىدە
32. كۆردىكى، قىئات بۇغنى ئېلىپ
33. كېتىپتۇ. ئۇ يەنە بىر ئېيىق ئوۋلاپ،
34. ئۇنى ئالتۇن بەلۋىغى بىلەن دەرەخقە باغلاپ قويۇپ
كەتتى.

35. ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتقاندا
36. كەلگىنىدە كۆردىكى، قىئات ئېيىقنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

(5)

37. ئۇ (ھېلىقى)
دەرەخنىڭ تۈۋىدە تۇر-
غىنىدا،
38. قىئات كېلىپ
بېشىنى ئوغۇزنىڭ قال-
قىنىغا ئۇردى.
39. ئوغۇز نەيزىد-
سىنى قىئاتنىڭ بېشىد-
غا ئۇردى، ئۇنى
40. ئۆلتۈردى،
قىلىچ بىلەن بېشىنى
كەستى، ئۇنى ئېلىپ
كەتتى.
41. ئۇ يەنە كەل-

- گىنىدە كۆردىكى، بىر شۇڭقار قىئاتنىڭ ئىچ - باغرىنى
42. يەپ تۇرغان، ئۇ شۇڭقارنى ئوقيا
43. بىلەن ئۆلتۈردى، ئۇنىڭ بېشىنى كەستى. ئاندىن
44. كېيىن ئۇ ئېيتتىكى: « قارالڭ، مانا بۇ شۇڭقارنىڭ
تۇرقى (بىر شۇڭقارنىڭ رەسمى سىزىلغان)،
45. قىئات بۇغا يېدى، ئېيىق يېدى، ئۇ گەرچە تۆمۈردەك
قاتتىق

(6)

46. بولسىمۇ نەيزەم ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈردى،
47. شۇڭقار قىئاتنى يېدى، ئۇ گەرچە شامالەك تېز
بولسىمۇ،
48. ئوقيايىم ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈردى. « سۆزلەپ بولۇپ
كېتىپ قالدى. مانا بۇ
49. قىئاتنىڭ تۇرقى (قىئاتنىڭ رەسمى سىزىلغان).
كۈنلەرنىڭ بىرىدە
50. ئوغۇز خاقان بىر يەردە تەڭرىگە سىغىنىۋاتقىنىدا،
(ئەتراپ)
51. قاراڭغۇلىشىپ، ئاسماندىن بىر
52. كۆك يورۇق چۈشتى. ئۇ كۈندىنمۇ نۇرلۇقراق،
53. ئايدىنمۇ يورۇقراق ئىدى.
54. ئوغۇز خاقان ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىسا،

(7)

55. بۇ يورۇقنىڭ ئىچىدە بىر قىز

56. تەنھا ئولتۇرغان،
 57. ئۇ ساھىبجامال بىر قىز ئىدى. ئۇنىڭ پېشانىسىدە
 چوغدەك
 58. پارقراق مېڭى بولۇپ، خۇددى
 59. تۆمۈر قوزۇققا ئوخشايتتى. ئۇ قىز شۇنداق گۈزەل
 ئىدىكى،
 60. ئۇ كۈلسە تەڭرىمۇ كۈلەر ئىدى،
 61. ئۇ يىغلىسا تەڭرىمۇ يىغلار ئىدى. ئوغۇز خاقان
 62. ئۇنى كۆرگىنىدە پۈتۈن بەدىنىنى تىترەك بېسىپ
 ھوشىدىن كەتتى،
 63. ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدى، ئۇنى ئالدى،

(8)

64. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ياتتى، تىلىكىگە يەتتى.

65. ئۇ قىز ئىككىقات بولدى، كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،

66. ئۇنىڭ كۆزى يورۇدى، ئۈچ ئوغۇل تۇغدى،

67. تۇنجىسىغا كۈن دەپ،

68. ئوتتۇراچىسىغا ئاي دەپ، كەنجىسىگە

69. يۇلتۇز دەپ ئات قويدى. بىر كۈنى

70. ئوغۇز خاقان ئوۋغا چىقتى.

71. ئالدىدىكى كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تۈپ

72. دەرەخنى كۆردى. بۇ دەرەخنىڭ كاۋىكىدا،

(9)

73. بىر قىز تەنھا ئولتۇراتتى.

74. ئۇ ئىنتايىن ساھىبجامال ئىدى، ئۇنىڭ

75. كۆزى ئاسماندىنمۇ كۆكرەك،

76. چىچى سۇ ئېقىنىدەك،

77. چىشى ئۈنچىدەك ئىدى. ئۇ شۇنداق

78. ساھىبجامال قىز

ئىدىكى، يەر - جاھاندىكى

كىشىلەر

ئۇنى كۆرسە

79. « ئاھ، ئاھ، جاننى

ئالدىدىكەن» دەرلەر ئىدى.

سۈت

80. قىمىزغا ئايلاندى.

ئوغۇز خاقان

81. ئۇنى كۆرگىنىدە

ھوشىدىن كەتتى، يۈرىكىگە

(10)

82. ئوت چۈشتى، ئۇنىڭغا ئاشىق بولدى، ئۇنى ئالدى،
ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياتتى،
83. تىلىكىگە يەتتى. ئۇ قىز ئىككىقات بولدى.
84. كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،
85. ئۇ يەڭگىدى، ئۈچ ئوغۇل تۇغدى،
86. تۇنجىسىغا كۆك،
87. ئوتتۇراڭچىسىغا تاغ،
88. كەنجىسىگە دېڭىز دەپ ئات قويدى.
89. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغۇز خاقان چوڭ
90. توي بەردى، ئەل - جامائەتنى تەكلىپ قىلدى.

(11)

91. ئۇلار كېلىپ قاتناشتى. قىرىق شىرە،
92. قىرىق بەندىڭ ياساتتى.
93. كۆپچىلىك تۈرلۈك نازۇنېمەتنى يېيىشتى،
94. تۈرلۈك مەي - شارابىلار ئىچىشتى. تويىدىن كېيىن،
95. ئوغۇز خاقان بەگلەرگە ۋە ئەل - جامائەتكە
96. يارلىق چۈشۈرۈپ مۇنداق دېدى:
97. «مەن سىلەرگە بولدۇم خاقان، ئېلىڭلار
98. يا بىلەن قالقان؛ تامغا بولسۇن بىزگە بۇيان،
99. كۆك بۆرە بولسۇن ھەم ئۇران؛

(12)

100. تۆمۈر نەيزىلەر بولسۇن ئورمان، ئوۋلىقتا
-

101. يۈرۈشسۇن مال - ۋاران؛ ھەم ئاقسۇن دەريا ۋە ئېقىن،
102. قۇياش تۇغ بولسۇن،
103. ئاسمان قورغان.» ئاندىن كېيىن، ئوغۇز
104. خاقان تەرەپ - تەرەپكە يارلىق چىقاردى. مەكتۈپ

يېزىپ

105. ئەلچىلەردىن ئەۋەتتى. بۇ مەكتۈپتا مۇنداق دېيىلگەن:
106. «مەن ئۇيغۇرلارنىڭ خاقانىمەن،
107. مەن پۈتۈن جاھاننىڭ خاقانى
108. بولۇشۇم كېرەك. مەن سىلەرنىڭ ماڭا بويسۇنۇ-

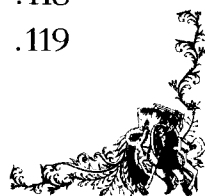
شۇڭلارنى

(13)

109. سورايمەن. كىمكى مېنىڭ ئاغزىمغا
110. باقسا، مەن ئۇنىڭغا تارتۇق تارتىپ،
111. ئۇنىڭ بىلەن دوست بولىمەن.
112. كىمكى ئاغزىمغا باقمىسا، غەزەپ بىلەن
113. لەشكەر تارتىپ،
114. ئۇنى ئۆزۈمگە دۈشمەن تۇتىمەن.
115. لەشكەرلىرىم ھەممىلا يەردە سىلەرنى يوقىتىدۇ.»
116. بۇ چاغدا، ئولك تەرەپتە
117. ئالتۇن خاقان دېگەن بىر خاقان بار ئىدى. بۇ

(14)

118. ئالتۇن خاقان ئوغۇز خاقانغا ئەلچى ئەۋەتىپ،
119. نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش،

120. نۇرغۇن ياقۇت، ئۈنچە - مەرۋايىتىنى سوۋغا قىلىپ،
 121. ئوغۇز خاقانغا بېقىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئوغۇز خاقان
 122. ئۇنىڭ ياخشى بەگلىرى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورناتتى،
 123. ئالتۇن خاقان بىلەن دوست بولدى.
 124. سول تەرەپتە ئۇرۇم (رىم) دېگەن
 125. بىر خاقان بار ئىدى. بۇ خاقاننىڭ
 126. لەشكەرلىرى ۋە شەھەرلىرى نۇرغۇن ئىدى.

(15)

127. بۇ ئۇرۇم خاقان ئوغۇز
 128. خاقاننىڭ يارلىقىنى قوبۇل
 129. قىلىمىدى، ئۇنى ھۆرمەتلەپ ئالدىغا بارمىدى،
 130. «بۇ سۆزلەرگە پىسەنت قىلمايمەن» دەپ، يارلىققا بويسۇنمىدى.
 131. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇز خاقاننىڭ
 132. غەزىپى كېلىپ، ئۇنىڭغا لەشكەر چىقىرىشقا تەييارلاندى؛
 133. تۇغلىرىنى كۆتۈرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئاتلاندى؛
 134. قىرىق كۈندىن كېيىن، مۇزتاغ دېگەن
 135. تاغنىڭ باغرىغا يېتىپ باردى؛

(16)

136. چېدىر تىكىپ، شۈك بولۇپ ئۇخلاشتى.

137. تاڭ سۈزۈلگەندە، ئوغۇز خاقاننىڭ
 138. چېدىرىغا كۈندەك بىر يورۇق چۈشتى.
 139. ئۇ يورۇق ئىچىدىن، كۆك
 140. تۈكلۈك، كۆك ياللىق چوڭ
 141. بىر ئەرەكەك بۆرە چىقتى. بۇ بۆرە ئوغۇز
 142. خاقانغا مۇنداق دېدى:
 143. «ئەي ئوغۇز، سەن
 144. ئۈرۈمغا لەشكەر چىقارساڭ،

(17)

145. مەن ئالدىڭلاردا يول باشلاپ ماڭمەن.
 146. ئاندىن كېيىن، ئوغۇز خاقان
 147. چېدىرلىرىنى يىغىپ، ئاتلاندى؛
 148. قارىسا، لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىدا
 149. كۆك تۈكلۈك، كۆك ياللىق
 150. چوڭ بىر ئەرەكەك بۆرە
 151. يول باشلاپ مېڭىۋاتقان، بۇنىڭ بىلەن
 152. ئۇلار بۆرىنىڭ كەينىدىن
 153. ئەگىشىپ ئىلگىرىلىدى.

(18)

154. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، كۆك
 155. تۈكلۈك، كۆك ياللىق بۇ چوڭ
 156. ئەرەكەك بۆرە يولدىن توختىدى. ئوغۇزمۇ لەشكەرلىرى
 157. بىلەن بىرگە توختىدى. بۇ يەردە ئېتىل

158. دېگەن بىر دەريا بار ئىدى. ئېتىل دەرياسىنىڭ
 159. قىرغىقىدىكى قارا تاغ باغرىدا
 160. قاتتىق ئۇرۇش بولدى، ئوقيا بىلەن، قىلىچ بىلەن
 ئۇرۇشتى.
 161. ئىككى قوشۇن ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ
 162. جىددىي ئۇرۇش بولدى. ئۇرۇش

(19)

163. ئەل - جامائەتنىڭ كۆڭلىگە كۆپ قايغۇ
 164. سالىدى. ئۇرۇش شۇنداق قاتتىق بولدىكى،
 165. ئېتىل دەرياسىنىڭ سۈيى
 166. قىپقىزىل سىرغا ئايلاندى.
 167. ئوغۇز خاقان يەڭدى،
 168. ئۇرۇم خاقان قاچتى. ئوغۇز خاقان
 169. ئۇرۇم خاقاننىڭ خاقانلىقىنى ئالدى،
 170. ئەل - جامائەتنى ئۆزىگە قاراتتى. نۇرغۇنلىغان
 جانسىز
 171. ۋە جانلىق غەنىمەتلەر ئوغۇز خاقاننىڭ

(20)

172. ئوردىسىغا كىردى. ئۇرۇم خاقاننىڭ بىر
 173. قېرىندىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى ئۇرۇس بەگ ئىدى.
 174. ئۇرۇس بەگ ئوغلىنى
 175. تاغ بېشىغا جايلاشقان، ئەتراپى
 176. چوڭقۇر خەندەك بىلەن ئورالغان

